

Prikazi i osvrti

NOVO IZDANJE AMERIČKOG KATOLIČKOG KOMEN- TARA SVETOG PISMA

The New Jerome Biblical Commentary, edited by Raymond E. Brown, Joseph A. Fitzmyer, Roland E. Murphy, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, USA i Geoffrey Chapman, London 1990, 1475 str., 90 US \$.

Prvo izdanje ove enciklopedijske knjige, namijenjene katoličkim profesorima i studentima teologije, te obrazovanim laicima koji žele dublje proučavati Sveto pismo, izašlo je godine 1968. Jedan od suradnika, Robert North, rekao nam je na Biblijskom institutu da je djelo rađeno kroz sedam godina te da su na njemu sudjelovali provjereni američki katolički stručnjaci. To prvo izdanje prevedeno je na talijanski (*Grande commentario biblico*, Queriniana, Brescia 1973) i španjolski jezik. U Americi je, pod istim naslovom, sredinom sedamdesetih godina izašlo i "džepno" izdanje, tj. bez znanstvenog aparata koji je pozamašan. Pročitao sam u jednom časopisu da je do početka osamdesetih godina bilo prodano preko 200.000 primjeraka engleskog izdanja. Knjiga sadrži uvod i komentar svih knjiga Staroga i Novoga zavjeta te priloge o svijetu i vremenu nastanka SP: inspiracija, kanon, apokrifi i spisi s Mrtvog mora, tekstovi i prijevodi, povijest istraživanja SZ, hermeneutika, mjerodavno tumačenje crkvenog učiteljstva, biblijska geografija, biblijska arheologija, povijest Izraela, religijske institucije u Izraelu, teologija SZ, teologija NZ, abecedno kazalo imena, pojmova, naziva te hebrejskih i grčkih riječi (transliteriranih). Priloge o povijesti istraživanja SP, zatim, o religijskim institucijama u starozavjetnom vremenu, te o teologiji SZ i NZ, preveo sam s engleskog jezika *Biblijska teologija Staroga i Novoga Zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1980, 493 str.

Tko se je služio spomenutim prijevodom, ili cijelom knjigom na engleskom i talijanskom, zna da su urednici i pisci pojedinih priloga željeli donijeti *nov, katolički i znanstveni* komentar cijelog SP. Ugradili su rezultate istraživanja od završetka drugog svjetskog rata do sredine šezdesetih godina, posebno otkrića kumranskih spisa koji su doprinijeli palestinskom ozračju Isusova nauka i Pavlove teologije. Za razliku od nekih konzervativ-

nih katoličkih komentara cijelog SP koji obrazlažu svete knjige redosljedom kako stoje u našim tiskanim Biblijama (usp. npr. *A New Catholic Commentary on Holy Scripture*, Nelson, London 1969. – prvo izdanje izašlo 1953), priređivači ovog djela uvrstili su komentar pojedinih knjiga – nakon Petoknjžja – prema redosljedu nastajanja, kako smatraju današnji egzegete. Izajina knjiga, razdijeljena je u dva priloga: poglavlja 1-39 obrađena su kao propovijedi povijesnog Izaije, koji je djelovao u Jeruzalemu između 735. i 700. pr. Kr., a poglavlja 40-66, kao kompilacija propovijedi prorok-tješitelja iz vremena babilonskog sužanjstva i obnove nakon povratka u Svetu zemlju. U odsjeku o Novom zavjetu, najprije su obrađena sinoptička evanđelja, iako su nastala sigurno iza Pavlovih poslanica. Razlog je što Pavlov ministerij i pisana ostavština pretpostavljaju Isusova djela i nauke te nastanak prve Crkve. Autor priloga o pastoralnim poslanicama George A. Denzler, profesor NZ u bogosloviji dijeceze Brooklyn, država New York, odmjerava razloge većine protestantskih i dobrog dijela katoličkih egzegeta protiv Pavlova autorstva te ostavlja otvorene obje mogućnosti. Th. W. Leahy, u uvodu o 2 Pt kaže da je nastala "na samom kraju prvog ili početkom drugog stoljeća"; da Petrovim ugledom zaštititi pravovjerne kršćenike od utjecaja ranih gnostika koji su nijekali Kristov drugi dolazak, a tada su još bili u crkvenom zajedništvu.

Robert North, profesor na Papinskom biblijskom institutu u Rimu, u prilogu o biblijskoj arheologiji, na primjeru iskapanja Jerihona u kojem nisu pronađeni zidovi srušeni oko godine 1200. prilikom eventualno tadašnjeg useljenja Židova pod Jošuinim vodstvom, pokazuje potrebu razboritosti pri tumačenju otkopanih artefakata i biblijskih događaja, jer znanstvena arheologija Bibliju ne opovrgava niti potvrđuje, nego osvjetljuje način življenja u vrijeme biblijskih događaja.

Autori pojedinih priloga vodili su računa o primjeni proučavanja Biblije u propovijedanju, katehiziranju i osobnom razmatranju. Pomažu čitaocima razabrati što je pojedina izreka SP značila u vremenu, kad je zapisana za prve, povijesne naslovnike, te što može i treba značiti današnjim slušateljima riječi Božje u Crkvi.

J.A. Fitzmyer, urednik priloga o Novom zavjetu, rekao mi je za vrijeme jednog simpozija bibličara u Louvainu najavljujući novo izdanje ove knjige da su urednici tražili od živih autora doradu njihovih članaka u skladu s egzegetskom literaturom od 1968. do 1988, a za komentare knjiga od kojih su autori u međuvremenu umrli potražili su nove suradnike. U predgovoru novom izdanju urednici kažu da je ono "dvije trećine novo", da je namijenjeno obrazovanim čitaocima koji žele *proučavati* (to study) Pismo, osobito bogoslovima, da želi biti ekumensko, iako su samo katolički stručnjaci pozvani na izradu pojedinih priloga. Zatim nastavljaju: "Među katolicima i protestantima postoji kriva slika, dok protestanti imaju puno tumačenja Pisma, katolici imaju samo jedno, ono koje naređuje crkvena vlast. Činjenica da Rimokatolička Crkva nikad nije jasno proglasila, što je neki odlomak značio biblijskom autoru koji ga je sročio, ili naslovnici koji su ga prvi čitali, ispušta se iz vida. Stoga je važno imati u jednom svesku djelo, kao ovo, koje omogućuje čitaocima svih religijskih usmjerenja da vide djelovanje reprezentativne grupe katoličkih stručnjaka – ne nekoliko usamljenih i navodno liberalnih, nego skoro skoro sedamdesetorice sudionika koji predaju na svim mogućim sveučilištima, kolegijima i bogoslovijama u

Sjedinjenim državama, Kanadi i iznozemstvu. Oni zorno pokazuju domet egzegetskih varijacija koje se mogu naći u svakoj zajednici stručnjaka."

Dvije ključne prinove u ovom izdanju su prilozi *Jesus* od J. P. Meiera (br. 78, str. 1316–1328) i *Early Church* od R. E. Browna, C. Osiek i Ph. Perkins (br. 80, str. 1338–1353). U prvom je izvrstan pristup povijesnom Isusu, u drugom pregled novozavjetne ekleziologije te ranokršćanskih spisa iz drugog stoljeća koji nisu ušli u kanon, ali su važni za razumijevanje Novog zavjeta.

Meier na početku donosi pregled istraživanja i opravdanost pristupa te zaključuje: "Traganje za povijesnim Isusom pomaže pri davanju konkretnog sadržaja našim kristološkim tvrdnjama i tako igra korisnu ulogu u teologiji. Suprotno tendencijama koje nastoje raspliniti Isusa u vanvremenski gnostički i mitski simbol, ovo traganje iznova potvrđuje 'sablasan' Riječi, koja je tijelom postala, šokantno poistovjećivanje punine Božje objave s jednim konkretnim Židovom u Palestini prvog stoljeća. Ovo traganje ima sličnu ulogu s obzirom na mistične ili doketske tendencije među okamenjenim kršćanima koji smatraju da čuvaju vjeru naglašavajući Isusovo božanstvo na štetu njegova zbiljskog čovjštva" (1318). Zatim, ističe kako je povijesni Isus bio "laik", tj. nije sebi prisvajao svećeničke nadležnosti, niti je bio iz Levijeva plemena. O dogmatskom nauku Isusovu najviše građe vidi u govorima o kraljevstvu Božjem i parabolama. Od Isusovih postupaka, ili djela, ističe zajedništvo kod stola s grešnicima i carinicima, kojima je ulijevao mogućnost i želju za obraćenjem, zatim čudesa, te skladnost nauka i postupaka. Od Isusova moralnog nauka ističe radikalizaciju Zakona u Govoru na gori, svodenje zapovijedi na dvije glavne: ljubav prema Bogu i bližnjemu, te distanciranje od ondašnjih palestinskih teoloških struja. Za Isusovu svijest o samom sebi – a time i za kasniju vjeru kršćana o Isusu – važno je što se Bogu obraćao kao svome Ocu u posebnom smislu riječi, što je dopuštao da ga ljudi nazivaju Prorokom i Pomazanikom i što je sam sebe nazivao "Sinom Čovječjim". Za povijesnu utemeljenost naziva "Sin Čovječji" u Isusovu ministeriju Meier uzima izreku u Mt 11,18–19, jer "podcjenjivanje Isusa u r. 19 te svodenje Isusa na razinu više-manje jednaku Ivanu Krstitelju, pokazuje da nije vjerojatno kako je ova izreka 'kreirana' od Crkve" (1325). Povijesni Isus mogao je upotrebljavati ovaj naziv da istakne paradoksalnost svoga položaja. Suočavanje s mogućnošću nasilne smrti, a osobito oprostajna večera, pokazuju Isusovu svijest da kraljevstvo Božje nastupa i po njegovoj odbačenosti: "Stoga je Isus tražio da svi učenici piju iz jedne njegove čaše, a ne iz svojih čaša. Trebaju ustrajati u zajedništvu s njime koji polazi u smrt kako bi mogli imati udjela na pobjedi u kraljevstvu" (ibid). Ne može se s povijesnom sigurnošću zaključiti da li je Isus svoju smrt gledao kao vikarnu. Događaj uskrsnuća jest zbiljski, ali nadilazi okvir povijesnog istraživanja. Međutim, tradicija o otkriću praznog Isusova groba ne može se odbacivati kao legenda.

Tko usporedi ovaj Meierov rad s knjigom J. Gnilka: *Jesus von Nazareth. Botschaft und Geschichte*, Herder, Freiburg 1990, vidjet će veliku podudarnost. Njemačka egzegeza šezdesetih i sedamdesetih godina bila je sklona naziv "Sin Čovječji" u sinoptičkim evanđeljima pripisati poslije-uskrsoj vjeri propovjednika i evanđelista, a povijesni Isus navodno nije tim nazivom sebe predstavljao. Gnilka sustavno iznosi pregled njemačkog istraživanja o tome pa zaključuje da se povijesni Isus nazivao i Sinom

Čovječjim pri naglašavanju obvezatnosti onoga što uči i čini (usp. J. Gnilka, op. cit., 260-264; usp. također recenziju Gnilkine knjige od J. Schlossera u *Biblische Zeitschrift* 1992, 1, str. 138-140).

U prilogu o ranoj Crkvi, R. E. Brown je napisao pregled učenja o Crkvi u novozavjetnim spisima isčitavši iz njih ustrojstvo Crkve u apostolskom razdoblju (god. 30. do 64), zatim prelaz od Crkve s pretežno židovskim pripadnicima u Crkvu s većinom pripadnika poganskog porijekla, te post-apostolsko razdoblje kakvo se daje naslutiti u Djelima apostolskim i kasnim novozavjetnim spisima, kao što su pastoralne poslanice, Kol, Ef, ivanovski spisi. C. Osiek je istražila nauku pisaca drugog stoljeća o crkvenom zajedništvu i sakramentima, a P. Perkins rani gnosticizam i Marcionov pokret koji je Crkvu drugog stoljeća prisilio da "zatvori" kanon SP protiv Marcionove heretičke samovolje. U postapostolskom razdoblju Brown vidi da pastoralne poslanice naglašavaju hijerarhijsko ustrojstvo s još nerazgraničenim nadležnostima dakona, prezbitera i episkopa. U Kol i Ef vidi idealiziranu Crkvu, u Dj vidi kako Duh vodi Petra i Pavla u misijskom djelovanju, a u ivanovskim spisima pokazuje važnost učeničkog prianjanja uz Isusa koji iz svog uskrsnog stanja vodi Crkvu. Nikako se ne prikazuje niz ljudskih učitelja kao onih koji čuvaju Isusovu poruku. To je djelo Parakleta - Duha koji trajno osigurava Isusovu prisutnost u svakom vjerniku. On vodi kršćansku zajednicu na putu u istinu (16,13-15). Ako ne učitelji, kršćani mogu biti svjedoci po kojima Duh svjedoči (15,26-27). Takva opojna ekleziologija nije nudila rješenje za situacije kad se ivanovski kršćani nisu međusobno slagali, pri čemu se svaka grupa pozivala na to da je vodi Paraklet-Duh... Nevolje ivanovskog kršćanstva pri hvatanju u koštac s potrebom za crkvenim strukturama mogu se vidjeti iz 3 Iv 9 (bitka oko "Diotrefa koji hoće da bude prvi među njima") i Iv 21,15-19 (Petar kao pastir)" (1346).

C. Osiek pokazuje kako su crkveni pisci drugog stoljeća otkrili povezanost kristologije i ekleziologije uslijed razlika koje su nicale u samoj Crkvi, ali i nastajale pod utjecajem izvan Crkve. Pisci prvih apologija pokazali su dijalog sa svijetom politike i intelektualaca svoga vremena. Iskustvo progona donijelo je teologiju mučeništva, a Irenej je pokazao važnost tradicije pred heretičkim pokretima koji su se pokušali nametnuti (str. 1350). Slično P. Perkins pokazuje da su Marcion i gnostički pokret kod pravovjernih kršćana izazvali potrebu službenog definiranja kanona SP i poštivanja crkvenih struktura (str. 1353).

Veliku novost, među suradnicima ovog izdanja, čine žene bibličarke. Maurya P. Horgan, profesorica biblijske literature na Ilif School od Theology u Denveru, država Colorado, napisala je uvod i komentar Kol. Alice L. Laffay, profesorica Starog zavjeta na College od the Holy Cross u Worcesteru, država Massachussetts, napisala je uvod i komentar Knjige o Rut. Benediktinka s. Irene Nowell, profesorica teologije na Benedictine College u Atchisonu, država Kansas, napisala je uvod i komentar Nah i Tob. Redovnica s. Carolyn A. Osiek, profesorica Novog zavjeta na Catholic Theological Union u Chicagu, država Illinois, napisala je ekleziologiju crkvenih pisaca drugog stoljeća. Pheme Perkins, profesorica teologije na Boston College u Chestnut Hill, država Massachussetts, napisala je uvod i komentar četvrtog evanđelja, ivanovskih poslanica, zatim prilog o apokrifima i o gnosticizmu. Ona je poznata po introdukciji u NZ *Reading the New Testa-*

ment (Paulist Press, New York, 1988. drugo izdanje). Sestra Sandra M. Schneider, profesorica Novog zavjeta i duhovnosti na Jesuit School of Theology i Graduate Theological Union u Berkley, država California, napisala je rad o hermeneutici. Adela Yarbo Collins, profesorica teologije na University of Notre Dame, u Notre Dame, država Indiana, napisala je uvod i komentar Otkrivenja, zatim dio o eshatologiji i apokaliptici u okviru priloga *Aspects of New Testament Theology*. Svi su prilozi pisani po dosljednoj metodologiji, u leksikonskom stilu, po dva stupca na jednoj stranici. Na početku je pregled dotičnog priloga s glavnim naslovima i podnaslovima, zatim slijedi bibliografija, a onda izlaganje. U tijeku izlaganja, u zagradama je navedeno upućivanje uz pojedini tekst ili tvrdnju, na knjige ili članke, u kojima čitalac može provjeriti autorovo izlaganje i zaključke.

Dakako da pojedinom suradniku možemo ponekad prigovoriti na navođenju pojedinih naslova iz bibliografije, a zapostavljanju drugih ili na obradivanju pojedinog vida svetog teksta, a prešućivanju drugog. To je nužno svojstvo svih zbornih djela. Možemo prigovoriti i neujednačen postupak pri obradi teologije Starog i Novog zavjeta. U pregledu teologije SZ John L. McKenzie (umro 2. ožujka 1991. u 80. godini; u dobi od 60 godina napustio Družbu Isusovu te postao svećenik biskupije Madison u državi Wisconsin) ne ide po autorima i grupama knjiga nego po temama: Bog Izraelov; Izrael – saveznički narod Božji; odnosi između Boga i Izraela, Božji plan s njegovim narodom. U teologiju SZ spadaju i religijske institucije Izraela koje su obradili John C. Castelot i Aelred Cody u posebnom prilogu. Nedostaje teologija proroka, psalama kao molitvenih pjesama Izraela. Teologija NZ obrađena je prema autorima: sinoptici, Ivanovski spisi, strogo pavlovske poslanice, ostali spisi.

Unatoč ovim i drugim mogućim prigovorima, ovaj komentar jest katalički, znanstven i nov u odnosu na dosadašnju bibličarsku literaturu. Profesorima teologije i ostalim proučavateljima SP koji se mogu služiti literaturom na engleskom od srca ga preporučam. Volio bih da se nađe izdavača i grupa suradnika za prijevod i izdanje na hrvatskom jeziku. Svakako bi bilo potrebno što prije prevesti priloge *Jesus* i *Early church*, jer je o tim pitanjima vrlo malo studijski pisano na hrvatskom.

Mato Zoukić